

O'ZBEK VA JAHON ADABIYOTSHUNOSLIGIDA URUSH MAVZUSI TALQINI

Murtazayev Elyor Nizomiddinovich

Osiyo texnologiyalar universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada jahon va o'zbek adabiyotida urush mavzusining yoritilishi, ijodkorlarning bu mavzuga qay usulda yondashuvi, ifoda ko'lamini tatqiq etilgan.

Kalit so'zlar. *Urush, Eneida, Sid haqida qo'shiq, Shohnoma, O'zbek xalq og'zaki ijodi, qahramonlik dostonlari.*

Kirish. Urush – lug'aviy ma'noda ijtimoiy guruhlar, millatlar, dinlar, davlatlar va harbiy-siyosiy bloklar o'rtasidagi ziddiyatlarning qurol kuchi vositasida hal qilinishi demakdir. Urush hodisasi insoniyat tarixining eng ko'p kuzatiluvchi jarayonlaridan biridir. Urushlar kelib chiqishining omillari turlicha bo'lib, bu omillar urushning xususiyati va sodir bo'lgan davriga bog'liq. Urushlarning maqsadi, kelib chiqish asosi yoki ko'lamiga ko'ra shartli ravishda quyidagi turlarga ajratish mumkin: 1) jahon urushlari, 2) milliy urushlar, 3) fuqarolar urushi, 4) diniy urushlar, 5) ozodlik urushlari, 6) mustamlakachilik urushlari. Urush insoniyatning ijtimoiy va siyosiy hayotiga ulkan ta'sir etishidan tashqari adabiy jarayon oqimini ham o'zgartira olgan. Davlatchilik taraqqiyoti, imperiyalarning paydo bo'lishi yoki barham topishi, jahon siyosiy xaritasining o'zgarishi kabi tarixiy hodisalar bevosita urush bilan bog'liq holda ro'y bergan. Bu muhim jarayonlar badiiy adabiyotda ham o'z ifodasini topmay qolgan. E'tibor qilsak, dunyo adabiyotida eng insonparvar, vatanparvarlik va milliylik ruhi ufurib turgan asarlar ayni shu chigal va og'ir jarayon haqida yozilgan.

Adabiyotlar tahlili. Urush va unda ishtirok etgan qahramonlarning jasorati haqidagi asarlar qadimiy tarixga ega. Barcha xalqlarning og'zaki ijodida qahramonlik eposlari va jangnomalar mavjud bo'lib, ular urush hodisalarini o'zida aks ettirgan dastlabki asarlar hisoblanadi. Qadimgi Yunoniston va Rim afsonalarida, shuningdek, Gomerning "Iliada", Vergiliyning "Eneida" dostonlarida tasvirlangan Gerakl, Tesey, Axilles, Ayaks, Odissey, Eney kabi bahodirlar, rus folklori qahramonlari: Ilya Muromets, Dobrinya Ivanovich, Alesha Popovich obrazlari, "Roland haqida qo'shiq" (fransuz jangnomasi), "Sid haqida qo'shiq" (ispan qahramonlik dostoni), "Nibelunglar haqida qo'shiq" (nemis xalq eposi), "Beovulf haqida doston", "Xildebrant haqida qo'shiq" (german qabilalari qahramonlik qo'shiqlari), "Artur va dumaloq stol" (Britaniya ritsarlik romanlari turkumi); Sharq xalqlari adabiyotida esa "Ramayana", "Mahabhorat" (hind xalq eposlari),

“Gilgamish” (Mesopotamiya afsonasi), “Manas” (qirg‘iz xalq eposi), “Qirg‘iz” (qoraqalpoq xalq dostoni), Abulqosim Firdavsiyning “Shohnoma” dostoni kabilar shular jumlasidandir. Ularda qahramonlarning kuch-qudratini, fazilatlari va ma’naviy qiyofasini tasvirlashda urush asosiy vosita bo‘lib xizmat qilgan. Qahramonlarning botirlik, mardlik, vatanparvarlik, matonat va qat’iyat kabi xislatlari aynan urush epizodlari orqali bo‘rtib ko‘rinadi.

Qadimgi yunon afsona va miflarining “Troya” turkumidan o‘rin olgan afsonalar asosida yaratilgan Gomerning “Iliada” dostoni jahon yozma adabiyotining urush mavzusida yaratilgan dastlabki asari hisoblanadi. Adabiyotshunoslar “ko‘hna dunyo qomusi” deya ta’rif beradigan bu doston uzoq muddat qadimgi Yunoniston va Rim bilim yurtlarida asosiy manba bo‘lib xizmat qilgan[1: 7]. Ushbu asarning qahramonlari: Axilles, Ayaks, Gektor, Odissey, Agamemnon, Menelay, Diomed kabilarning o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berishda urush tasvirlari muhim rol o‘ynaydi. Bu holat ayniqsa doston bosh qahramoni Axilles obrazi tasvirida aniqroq ko‘rinadi. Axilles – jasoratlarga, qahramonliklarga tashna, qo‘rquvni bilmaydigan obraz. U qadimgi yunon xalqining botir jangchi haqidagi ideallarini mujassamlashtirgan obraz bo‘lib, yengilmas va tengsiz qahramon sifatida tasvirlanadi. Bolaligida onasi Fetida uni Stiks daryosida cho‘miltiradi. Natijada Axillesning tanasi o‘q o‘tmaydigan bo‘lib qoladi. Faqatgina, uning suv tegmay qolgan tovonigina nozik nuqtasi edi. Bunday “o‘q o‘tmaslik” va “nozik joy” kabi belgilar sayyor xususiyatga ega bo‘lib, bir qator boshqa xalq folklorlarida, xususan nemislarning “Nibelunglar haqida qo‘shiq” eposi qahramoni Zigfrid obrazida ham uchraydi.

Voyaga yetgach, Axill butun Ellada jangchilari ichidagi tengsiz bahodirga aylanadi. Uning jangovar qobiliyati, chaqqonligi mukammal darajada edi. “Iliada” dostonida Axillesga nisbatan “chaqqonoyoq” degan sifatlash qo‘llanilishining sababi ham mana shunda edi. Biroq Axilles nafaqat jismoniy imkoniyatlari va jangovarligi bilan, balki o‘zining yuksak ma’naviy qiyofasi bilan ham ajralib turardi. Qahramonning yuqoridagi barcha xislatlari “Iliada” dostoni voqealari orqali yaqqol ko‘zga tashlanadi. Dostonda o‘n yillik urushning ma’lum bir davrigina tasvirlangan. Voqealar markazida Axillesning yunon qo‘shinida tutgan o‘rni masalasi turadi. Muallif bu urush qanday boshlangani, o‘ninchi yilgacha nimalar yuz bergani va urush qanday tugaganiga to‘xtalmaydi. Chunki asardan ko‘zlangan asosiy maqsad Troya urushi voqealarini batafsil bayon etish emas, ushbu katta urushdagi kichik bir voqelik asosida Axillesning buyukligini ko‘rsatish edi. Troyaliklarning o‘n yil davomida Axillesdan qo‘rqib shahar tashqarisiga chiqishga jur‘at qila olmaganliklari, uning Agamemnon bilan janjallashib, jangdan bosh tortganidan so‘ng troyaliklarning qo‘li baland kela boshlagani, Axilles jangga qaytgach ustunlik

yana yunonlar tomonga o'tishi, u mahv etgan dushman jangchilarining son-sanoqsiz jasadlaridan Ksanf daryosiga to'g'on paydo bo'lishi kabi epizodlar ushbu qahramonning cheksiz jangovar qudratini aks ettiradi. Do'sti Patroklning o'limidan larzaga tushib, qattiq faryod qilishi, do'stining jasadi tepasida tinimsiz ko'zyosh to'kishi, Patrokl uchun qasos olish yo'lida hech narsadan qaytmasligi do'stga bo'lgan mehr-muhabbatini, o'g'li Gektorning jasadini so'rab kelgan dushman podshosi Priamga shafqat qilib, o'z ontini buzgan holda jasadni qaytarib berishi Axillesdagi tantilik va olijanoblikni ko'rsatadi. Mana shu belgilarga asoslangan holda A. Alimuhammedov o'zining "Antik adabiyot tarixi" darsligida Axilles obraziga quyidagicha ta'rif beradi: "Axilles nafrat va sadoqatda, sevgi va g'azabda, qasos va muruvvatda bab-baravar ulug'dir"[2: 25]. Bunday misollarni yana ko'plab asarlar orqali keltirish mumkin.

To'g'ri, ayrim asarlarda urushning vayronkor mohiyati, uning insonlar boshiga soladigan iztiroblari ham ko'rsatilgan. Xususan, Abulqosim Firdavsiyning "Shohnoma" asarining Siyovush haqidagi qismida Turon hukmdori Afrosiyobning tush ko'rishi bilan bog'liq voqea bayon qilinadi. Dahshatli tushdan so'ng saroy a'yonlari bilan kengashgan Afrosiyob Eron bilan sulh tuzishga qaror qiladi. Ikki tomonning o'zaro kelishuvi bilan sulh tuziladi. O'sha parcha so'ngida keltirilgan quyidagi baytlar bugungi kun uchun ham ahamiyatli:

Eron bilan Turon bir edi doim,
Nizo bilmay yashar erdi ko'p qoyim,
Faridundek oqil bo'lsak bo'lmasmi,
Dunyoni beurush bo'lsak bo'lmasmi?
Avf etib, yuz bursak ezgulik tomon,
Urush unutilsa, yo'qolsa yomon.
Bu ishlardan ogoh bo'liboq Rustam,
Gumoni qolmadi, bo'ldi xotirjam [3: 337].

Ko'rinib turganidek, ushbu parchada sulh tasviri vositasida mamlakatlar o'rtasidagi urush, xalqlar o'rtasidagi jang-u jadal, odamlar orasidagi nizoni bartaraf etish, vayronkor urushni qoralovchi patsifizm g'oyasi ilgari surgandek bo'ladi. Lekin ushbu sulh har ikki tomonning tashabbusi bilan emas, Afrosiyobning qo'rqinchli tushi ta'biridan cho'chishi natijasida sodir bo'ldi. Afrosiyobning tushida tasvirlangan Eron qo'shining qudrati, Eron bahodiri Siyovushning ta'rifi e'tiborga olinsa, Turon hukmdorining sulhga intilishi tinchliksevarlikdan emas, balki Siyovush boshliq Eron lashkaridan qo'rqqani sababli yuz berganligi anglashiladi. Demak, ushbu parchada tuzilgan sulh tasvirida tinchliksevarlik g'oyasini ifodalashdan ko'ra Siyovush va Eron lashkarining qudratini madh etish ruhi ko'proq o'rinni egallaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Urush hodisasiga bo'lgan munosabat o'rta asrlar Yevropasida diniy tus olib, ritsarlik adabiyotida faol o'rin oldi. Ayniqsa, qirol Artur va uning jangchilarihaqidagi ritsarlik romanlari bu borada ajralib turadi. Ulardagi Lanselot, Iven, Erek va boshqa shu kabi qahramonlarning jasoratlari mahbubaga ritsarcha xizmat va xristiancha sadoqat ko'rinishida tasvirlangan. Bu asarlarda bosh qahramonlar Vatan va xalq manfaati uchun emas, o'z ma'shuqasi oldidagi burchini bajarish uchun harakat qiladilar. Shu xususiyatiga ko'ra o'rta asr ritsarlik romanlari qahramonlari qadimgi xalq eposi qahramonlaridan farq qiladilar.

O'zbek adabiyoti tarixida ham urush mavzusidagi asarlar yetarlicha uchraydi. O'zbek xalq og'zaki ijodining qahramonlik va jangnoma ruhidagi dostonlari, xususan, "Alpomish", "Go'ro'g'li", "Avazxon", "Hasanxon", "Xoldorxon" kabi dostonlarda, yozma adabiyotimizda esa Alisher Navoiyning "Saddi Iskandariy", Zahiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma", Muhammad Solihning "Shayboniynoma" (o'zbek yozma adabiyoti tarixidagi dastlabki jangnoma-doston) kabi asarlarida urush tasvirlari muhim o'ringa ega. Ularda ham jahon adabiyotining qadimgi namunalarida bo'lganidek, urush qahramonlik va ulug'vorlikni alohida ko'rsatib beruvchi vosita sifatida tasvirlangan. "Alpomish"da bosh qahramon Hakimbek(Alpomish)ning Toychixon boshliq qalmoq qo'shini bilan jangi, "Ravshan" dostonidagi Hasanxonning aka-uka kallar bilan birgalikda dushmanlarning dodini berishi tasvirlari qahramonlarning jangovar xislatlarini bo'rttirib ifodalagan bo'lsa, "Saddi Iskandariy" dostonida Iskandarning Doro ustidan qozongan g'alabasi orqali adolat tantanasi g'oyasi ifodalangan. "Shayboniynoma" dostonida hukmdorning qudratini ifodalashda uning qo'shini janglarda ko'rsatgan bahodirlik va jasorat namunalarini madh etish holatlari ko'zga tashlanadi. "Boburnoma"da esa muallifning o'z boshidan kechirgan janglari, harbiy yurishlari realistik usulda ifodalangan.

XIV-XV asrlarga kelganda G'arbiy Yevropa ijtimoiy-madaniy hayotida jiddiy o'zgarishlar yuzaga kela boshladi. Gumanizm g'oyalari shakllanib, taraqqiy etdi. Bu jarayon adabiyotga ham o'z ta'sirini o'tkazib, eskicha an'anaviy g'oya va mavzular o'rnini yangicha qarashlar egallay boshladi. Bu jarayon Sharq mamlakatlari, xususan, musulmon Sharqida ancha vaqt o'tib, juda sekinlik bilan ro'y berdi. Sharq mamlakatlari adabiyotida (shu qatori o'zbek adabiyotida ham) an'anaviylik, turg'unlik yana uzoq davom etdi. XIX asr oxiri XX asr boshlariga kelibgina bu yerlarda o'zgarish va rivojlanish jarayoni boshlandi. Bundan farqli ravishda G'arbiy Yevropada yangi fikrli faylasuf va san'atkorlar avlodi yetishib chiqdilar. Natijada XIV-XVI asrlar Renessans (Uyg'onish davri) deb tarixga kirdi. Dante Alligeri, Franchesko Petrarka, Jovanni Bokachcho (Italiya), Fransua Rable (Fransiya), Uilyam Shekspir (Angliya), Migel de Servantes (Ispaniya) kabi adiblar ijodi natijasida

adabiyotda yangi oqimlar paydo bo'ldi. Ayniqsa, Migel de Servantesning "Don Kixot" romani urush va jangovar qahramonlik mavzusidagi ritsarlik romanlarining obro'sini butunlay pasaytirib yubordi. Yozuvchining o'zi ta'kidlaganidek, "ritsarlik romanlarini sidirg'asiga fosh etish"[4: 242] maqsadida yaratilgan ushbu asar realistik romanchilikka asos soldi. Ushbu romanda satirik uslubda o'rta asr ritsarlik romanlari keskin tanqid ostiga olinadi. Don Kixot obrazining ritsar bo'lish va jasoratlar ko'rsatish yo'lidagi xomxayollari tasviri vositasida real hayotga mos kelmaydigan jangnoma va qahramonlik mavzusidagi ritsarlik romanlari rad etiladi.

Natijalar va muhokama. XVIII-XIX asrlarda Yevropa ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotida yanada olg'a siljishlar ro'y berdi. Buning natijasida adabiyotda turli oqimlar yuzaga keldi va taraqqiy etdi. Ma'rifatchilik, romantizm va tanqidiy realizm kabi yo'nalishlardaijod qilgan adiblarning asarlarida yangi davr, yangicha qarashlar ifodalandi. Bu davrlarda yaratilgan asarlar markazida, avvalo, inson qalbi, shaxs erkinligi singari taraqqiyparvar g'oyalar turadi. Shuningdek, urushning g'ayriinsoniy mohiyati, insonlar boshiga soladigan kulfatlari ham o'z aksini topdi. Masalan, mashhur fransuz adibi Viktor Gyugoning "To'qson uchinchi yil" romanida shu xususiyat mavjud. Ushbu asarda "Buyuk fransuz burjua inqilobi" (1789-1794) yillari voqealari tasvirlangan. Fransuz zodagonlaridan biri, inqilobga qarshi bo'lgan Markiz de Lantenak inqilobchilar hukumatiga qarshi urush olib boradi. Unga qarshi yuborilgan Goven boshliq respublika qo'shinlari Lantenak armiyasini mag'lub etadi. Lantenak eski qal'aga yashirinib, qamalda qoladi. Dushmanga taslim bo'lishni istamay, qal'aga o't qo'yib yuboradi. O'zi esa fursatdan foydalanib, qochib ketmoqchi bo'ladi. Biroq bir necha bolalari bilan qal'a ichida qolib ketgan Fleshar ismli ayol dod soladi. Bu faryodni eshitgan Lantenak ortga qaytib, ayol va uning bolalarini olov ichidan olib chiqadi, buning natijasida o'zi dushman qo'lga asir tushadi. Lantenak hukumat tomonidan o'limga hukm qilinadi. Ammo Lantenakning xaloskorligini o'z ko'zi bilan ko'rgan Goven uni yashirincha ozod qilib yuboradi. Shunday qilib, asar qahramonlari taqdiri misolida mehr-shafqat, insonparvarlik masalasi ilgari suriladi va urush qoralanadi. Bunday misollarni yana ko'plab uchratish mumkin. Masalan, fransuz yozuvchisi Prosper Merimening "Karl XIX saltanati solnomasi" asarida diniy urushlar, fuqarolik urushlari; buyuk ingliz shoiri Jorj Bayronning "Chayld Garoldning ziyoratlari" dostonida esa mustamlakachilik urushlari qoralanadi. Shu tariqa adabiyotda urushga nisbatan salbiy munosabat ko'proq o'rin egallashda davom etdi.

XIX asr rus adabiyotida ham urush mavzusi muhim o'ringa ega. 1812-yilda bo'lib o'tgan mashhur Borodino jangi, shuningdek, qariyb o'ttiz yil davom etgan Kavkaz urushi voqealari rus adiblarining asarlarida o'z ifodasini topdi. L. Tolstoyning "Sevastopol hikoyalari" turkumida, "Urush va tinchlik" epopeyasida

Fransiya-Rossiya urushi, A. Pushkinning “Kavkaz asiri”, M. Lermontovning “Qochqin” dostonlarida, Lev Tolstoyning “Hojimurod” qissasida Kavkaz urushi voqealari tasvirlanadi. Ushbu asarlar qahramonlari jangovar jasoratlarga moyil holatda emas, aksincha, urushdan aziyat chekkan, jabrlangan insonlar sifatida tasvirlangan. Bu orqali urushning salbiy oqibatlari, vayronkor mohiyati ochib beriladi.

XX asr o‘zbek adabiyotida ham urush mavzusi katta o‘rin tutib, ushbu mavzuda qator asarlar yaratildi. G‘afur G‘ulomning “Vaqt”, “Sog‘inish”, “Bizning ko‘chada ham bayram bo‘lajak”, “Kuzatish”, “Sen yetim emassan”, “Men –yahudiy” kabi she‘rlari, “Mening o‘g‘rigina bolam” hikoyasi, Oybekning “Quyoshqoraymas”, Shuhratning “Shinelli yillar” romanlari, Hamid Olimjonning “Jangchi Tursun”, Maqsud Shayxzodaning “Kapitan Gastello” balladalari, Said Ahmadning “Ufq” trilogiyasi, O‘lmas Umarbekovning “Qiyomat qarz” hikoyasi hamda shunomdagi pyesasi, O‘tkir Hoshimovning “Urushning so‘nggi qurboni”, “Nega, nega-a-a?!” hikoyalari, “Ikki eshik orasi”, “Tushda kechgan umrlar” romanlari bunga misol bo‘la oladi. Bu asarlarda ham urushning odamlar boshiga keltirgan azob-uqubatlari, urush yillarida jasorat va qahramonliklar ko‘rsatgan insonlar hayoti tasvirlangan. G‘afur G‘ulomning “Vaqt” nomli falsafiy she‘ri fashizm ustidan qozonilgan g‘alaba sharafiga yozilgan bo‘lsa, “Sog‘inish” she‘rida o‘g‘li urushga ketgan otaning his-tuyg‘u va kechinmalari kuylangan. “Sen yetim emassan” she‘rida esa shoirning yuksak insonparvarligi, o‘zbek xalqiga xos bo‘lgan bag‘rikenglik va bolajonlik xislatlari zo‘r mahorat va pafos bilan she‘rga solingan. Yuqoridagi she‘rlarida G‘afur G‘ulom II jahon urushi yillari voqealariga hissiy munosabatini ifodalagan bo‘lsa, “Mening o‘g‘rigina bolam” hikoyasida I jahon urushi yillarida Turkiston o‘lkasidagi og‘ir hayot, yo‘qchilik va chorasizlik kabi holatlar o‘g‘ri va Qorabuvining o‘zaro suhbatlari orqali tasvirlangan. Oybekning “Quyosh qoraymas”, Shuhratning “Shinelli yillar” kabi romanlarida, Said Ahmadning “Ufq” trilogiyasida II jahon urushi yillarida front va front ortida ko‘rsatilgan qahramonliklar badiiy ifodasini topgan.

XX asr o‘zbek adabiyotida urush haqida yaratilgan asarlarning katta qismi jahon urushlari, ayniqsa II jahon urushi davri hayotini tasvirlagan. Urush yillari adabiyotining eng muhim xususiyatlaridan biri safarbarlik ruhining ustunligi edi. Hukumat va partiya buyurtmasi asosida bir qator she‘rlar, hikoya, qissa va romanlar hamda dramatik asarlar yaratildi. Biroq bu davrda yaratilgan asarlarning barchasini ham siyosiy buyurtma mahsuli deb qarash to‘g‘ri emas. Masalan, G‘afur G‘ulomning “Sharqdan kelayotirman” to‘plamiga kiritilgan insonparvarlik g‘oyasini ilgari suruvchi antifashistik ruhdagi she‘rlari, Oybekning “Mahmud Torobiy”, Maqsud Shayxzodaning “Jaloliddin Manguberdi”, Hamid Olimjonning “Muqanna” kabi tarixiy

mavzudagi dramatik asarlari mualliflarning shaxsiy tashabbusi va ijodiy rejaları mahsuli edi. O'z-o'zidan ma'lum bo'ladiki, II jahon urushi yillari o'zbek dramaturgiyasida tarixiy mavzudagi asarlarning salmoqli o'rin tutgan. Tarixiy dramalarda o'tmishdagi buyuk shaxslarning qahramonliklari, mardlik va jasoratini tasvirlash vositasida xalqni kurashga, g'alabaga ruhlantirish, shuningdek, o'zbek xalqining buyuk o'tmishi borligini eslatish ham maqsad qilingan. Epik tur esa bu davrda lirika va dramaturgiyaga nisbatan ancha orqada qoldi. Shunday bo'lsa-da, Abdulla Qahhorning "Asror bobo", "Xotinlar" singari hikoyalari, "Oltin yulduz" qissasi, Oydinning "Umr sovg'asi", "Asl yor", "Eryurak" kabi hikoyalari yaratilib, jang va mehnat frontlarida jonbozlik ko'rsatgan insonlarning qahramonliklari, ichki kechinmalari va ruhiyati badiiy bo'yoqlarda tasvirlandi.

1979-yilda qo'shni Afg'onistonda "Savr inqilobi" deb nomlangan davlat to'ntarishi amalga oshirildi. Buning natijasida fuqarolar urushi avj oldi. Sobiq SSSR hukumati Afg'onistonda bo'lib o'tayotgan ushbu fuqarolar urushiga aralashib, internatsionalizm niqobi ostida bu davlatga hujum uyushtiradi. Bu harbiy harakatlarga ko'plab o'zbek yigitlari ham safarbar qilinadi. Afg'on urushi ko'plab insonlarning hayotini izdan chiqardi. Bu jarayonlar badiiy adabiyotimizda ham o'z aksini topdi. Bu borada O'tkir Hoshimov alohida ajralib turadi. Yozuvchining shu mavzudagi "Nega, nega-a-a?!" hikoyasi va "Tushda kechgan umrlar" romanida behuda qurbon bo'lgan insonlarning fojiali taqdirini bayon etdi. Undan tashqari, Abdurashid Normurodovning "Qonli yo'rgaklar" romani, G'afur Po'latovning "Xerirud faryodi" harbiy-dala qissasida ham afg'on urushi fojialari tasvirlanadi. Ushbu asarlarga xos umumiy xususiyat fojaviy ruhning ustunligidir.

Ikkinchi jahon urushi mavzusidagi asarlarning ko'pchiligida, vatanparvarlik, qahramonlik g'oyalari ustun tursa, afg'on urushi mavzusida yozilgan barcha asarlarda tragik pafos yetakchi o'rinda turadi. Chunki bu urush mohiyat jihatdan II jahon urushidan farq qilardi. II jahon urushi ham katta fojia va kulfatlarga sabab bo'lgan, lekin unda qatnashgan o'zbek sovet jangchilari Vatan himoyasi yo'lida jang qilgandilar. Shu tufayli ham II jahon urushi haqidagi asarlarda qahramonlik ruhi yetakchilik qiladi. Afg'on urushi esa yurt ozodligi uchun emas, Sovet hukumatining siyosiy rejaları uchun xizmat qildi. Shu tufayli ham afg'on urushi mavzusidagi asarlarda qahramonlik emas, fojaviylik ruhi yetakchi xususiyat kasb etadi.

Xulosa. Umuman olganda, XX asr adabiyoti ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan hamnafas holda rivojlandi. Davrning muhim voqealariga hozirjavoblik bilan yondashdi. Ayniqsa, urush mavzusida juda ko'p asarlar yaratildi. Ularda urushning vayronkor mohiyati realistik obrazlar vositasida aks ettirildi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Qo'chqorov R., Ahmedov S. Adabiyot, 8-sinf uchun darslik. – Toshkent, 2006 – 337-bet.
2. Алимухамедов А. Антик адабиёт тарихи. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 1969 – 25-бет.
3. Қаюмов О. Чет ел адабиёти тарихи. – Тошкент: “Ўқитувчи”, 1979 – 242-бет.
4. Қосимов А., Хўжаев С. XX аср чет эл адабиёти тарихи. – Фарғона, 2002